

Sygn. akt III CZP 91/19

UCHWAŁA

Dnia 9 października 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

Protokolant Maryla Czajkowska

w sprawie z powództwa B. K., J. K. i W. K.

przeciwko S. L.

przy udziale Rzecznika Praw Obywatelskich i Prokuratora Prokuratury Krajowej

o alimenty, o uchylenie obowiązku alimentacyjnego,

po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym

w dniu 9 października 2020 r.,

zagadnienia prawnego przedstawionego

przez Sąd Okręgowy w W.

postanowieniem z dnia 22 listopada 2019 r., sygn. akt XIII Ca (...),

„Czy w sprawie o uchylenie skonkretyzowanego obowiązku alimentacyjnego z powództwa rodzica, który na podstawie prawomocnego postanowienia sądu opiekuńczego przejął wykonywanie pieczy nad małoletnim dzieckiem, występującym w charakterze strony pozwanej, małoletni wierzyciel alimentacyjny winien być reprezentowany przez rodzica, który dotychczas wykonywał pieczę nad małoletnim i jest uprawniony do odbioru alimentów, czy zgodnie z dyspozycją art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o. w zw. z art. 99 k.r.o. małoletni winien być reprezentowany przez kuratora ustanowionego przez sąd opiekuńczy?”

podjął uchwałę:

W sprawie o uchylenie obowiązku alimentacyjnego z powództwa jednego z rodziców sprawującego na podstawie prawomocnego postanowienia sądu opiekuńczego pieczę nad

małoletnim dzieckiem, pozwany małoletni powinien być reprezentowany przez kuratora ustanowionego przez sąd opiekuńczy (art. 99 k.r.o.) a nie przez drugiego rodzica, którego władza rodzicielska została ograniczona do określonych obowiązków i uprawnień.

UZASADNIENIE

Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne powstało w sprawie, w której ojciec dwóch małoletnich synów po przejęciu na podstawie prawomocnego postanowienia sądu opiekuńczego wykonywania nad nimi pieczy, wystąpił o uchylenie obciążającego go obowiązku alimentacyjnego z mocy ugody zawartej przed Sądem Rejonowym w W..

Sąd Rejonowy uwzględnił w części powództwo ustalając, że obowiązek alimentacyjny ustał z dniem 20 czerwca 2016 r., a w sprawie z powództwa małoletnich dzieci reprezentowanych przez powoda zasądził na ich rzecz od matki S. L. alimenty po 2000 zł miesięcznie.

Sąd Rejonowy postanowieniami sygn. III Nsm (...) z dnia 22 października 2015 r. i z dnia 22 czerwca 2016 r. powierzył wykonywanie bieżącej pieczy nad małoletnimi na czas trwania postępowania ojcu W. K. i ustalił, że ich miejscem zamieszkania jest jego miejsce zamieszkania oraz następnie wykonywanie władzy rodzicielskiej powierzył W. K. a obowiązki i uprawnienia matki S. L. ograniczył do współdecydowania w istotnych sprawach małoletnich takich jak wgląd w wychowanie, kształcenie i leczenie małoletnich, zobowiązując wnioskodawcę do udzielania na żądanie uczestniczki okresowych informacji i wysłuchania jej w sprawach dzieci. Każdorazowym miejscem zamieszkania dzieci jest miejsce zamieszkania wnioskodawcy.

Postanowieniem z dnia 13 lipca 2016 r., III R Nsm (...) Sąd Rejonowy ustanowił dla małoletnich pozwanych kuratora celem ich reprezentowania w postępowaniu o uchylenie obowiązku alimentacyjnego.

Wskutek wszczęcia w dniu 23 maja 2016 r. postępowania egzekucyjnego

przez S. L. o alimenty zaległe za okres od listopada 2015 r. do maja 2016 r. oraz alimenty bieżące W. K. wpłacił na konto komornika kwotę 36 784 zł.

Rozpoznając apelację wnioskodawcy oraz zarzut nieważności postępowania podniesiony przez uczestniczkę Sąd Okręgowy powziął poważną wątpliwość przedstawioną w zagadnieniu prawnym.

Wątpliwość ta powstała w wyniku analizy rozbieżnych stanowisk w zakresie zagadnienia, kto może reprezentować małoletniego pozwanego w procesie o uchylenie obowiązku alimentacyjnego, w następstwie zmiany orzeczenia o wykonywaniu władzy rodzicielskiej. Zgodnie z pierwszym stanowiskiem małoletniego reprezentuje rodzic, który przed tą zmianą miał powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej i miał uprawnienie do odbioru alimentów wynikające z tytułu wykonawczego. Stanowisko przeciwne wyraża pogląd, że małoletniego wierzyciela reprezentuje kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy, a rodzic który dotychczas reprezentował dziecko takiego prawa już nie ma, bo drugi rodzic z chwilą przejęcia pieczy staje się przedstawicielem ustawowym dziecka.

W ocenie Sądu Okręgowego jeżeli rodzic, który wykonywał władzę rodzicielską i był uprawniony do odbioru alimentów ma interes prawny w rozstrzygnięciu, może wystąpić z interwencją uboczną.

Wskazał, że granice umocowania rodziców do reprezentacji małoletnich dzieci wytycza zakres władzy rodzicielskiej. Jej ograniczenie ma wpływ na zakres reprezentacji małoletniego dziecka, w który w sprawach alimentacyjnych wchodzi czynności znajdujące się na pograniczu spraw majątkowych i osobistych dziecka.

Art. 98 § 2 k.r.o. określa przypadki, w których żadne z rodziców nie może reprezentować małoletniego dziecka i duże kontrowersje powoduje wykładnia pojęcia zawartego w ppkt 2 „należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania”. Jeżeli pojęcie to obejmuje wszystkie kategorie spraw alimentacyjnych, można przyjąć, że w procesie o uchylenie lub wygaszenie obowiązku alimentacyjnego małoletniego pozwanego nadal reprezentuje ten rodzic, który jest wskazany w tytule wykonawczym z tym, że możliwość tej reprezentacji byłaby uzależniona od wydanych przez sąd zarządzeń opiekuńczych. Zgodnie z innym

poglądem wyłączenie z art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o. nie zachodzi w postępowaniu sądowym we wszystkich sprawach alimentacyjnych i jeżeli przyjąć, że przez omawiane pojęcie należy rozumieć sprawy o zasądzenie lub obniżenie alimentów, to w kategorii spraw o uchylenie lub wygaszenie obowiązku alimentacyjnego małoletniego pozwanego reprezentowałby kurator ustanowiony zgodnie z art. 99 k.r.o.

Art. 98 § 2 k.r.o. wskazuje sytuacje, w których reprezentacja dziecka przez rodzica musi być wyłączona ale należy ją wyłączyć również wtedy, gdy nie jest wyłączona *ex lege* ale przemawia za tym dobro dziecka. W oparciu o zasadę dobra dziecka stosowaną jako klauzula generalna uzasadnione jest twierdzenie, że konieczna za każdym razem jest ocena, czy rodzice mogą reprezentować dziecko, czy też z uwagi na możliwość kolizji ich interesów taka reprezentacja jest wyłączona. Powód, któremu przysługuje władza rodzicielska, pozostaje z małoletnimi w kolizji interesów a zatem nie może ich reprezentować a matka dotychczas uprawniona do otrzymania alimentów ma ograniczoną władzę rodzicielską z pozostawieniem prawa do współdecydowania o istotnych sprawach dziecka w zakresie leczenia i wykształcenia, co również może prowadzić do wniosku o braku reprezentacji. Uzasadnione byłoby zatem ustanowienie kuratora.

Prokurator Generalny wniósł o wydanie postanowienia o odmowie podjęcia uchwały.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o., stosowanym w postępowaniu sądowym odpowiednio, wynika, że jeden z rodziców może reprezentować dziecko w sprawach dotyczących „należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania”. Problem dotyczy zakresu reprezentacji rodziców w sprawie o uchylenie obowiązku alimentacyjnego rodziców w sytuacji, gdy obciążony alimentami rodzic uzyskał skutek postanowienia sądowego władzę rodzicielską nad dziećmi a rodzicowi dotychczas uprawnionemu do otrzymania alimentów władza rodzicielska została ograniczona do wglądu w wychowanie, kształcenie i leczenie dzieci. Za przyjęciem pierwszego poglądu zaprezentowanego

przez Sąd Okręgowy, że dzieci powinien reprezentować rodzic uprawniony dotychczas do otrzymania alimentów przemawia literalne brzmienie art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o., bo niniejsze postępowanie dotyczy dopuszczalności reprezentowania małoletniego dziecka w sprawie drugiego rodzica o uchylenie skonkretyzowanego obowiązku alimentacyjnego. Ponadto rodzice pozostają w spornych relacjach a więc gdyby dzieci były reprezentowane przez rodzica uprawnionego, nie zachodziłoby ryzyko, że będzie on działał w interesie występującego po drugiej stronie rodzica. Mieć jednakże trzeba na uwadze skutki ograniczenia wykonywania władzy rodzicielskiej uprawnionego dotychczas rodzica do współdecydowania w istotnych sprawach małoletnich takich jak wgląd w wychowanie, kształcenie i leczenie. Przejęcie pieczy przez jednego z rodziców oznacza jej ograniczenie dla drugiego z nich, bo rozstrzygnięcia w przedmiocie wykonywania władzy rodzicielskiej jednego z rodziców i przekazania pieczy rodzicielskiej drugiemu z rodziców są powiązane. W razie ograniczenia władzy rodzicielskiej do określonych uprawnień i obowiązków w stosunku do osoby dziecka wyeliminowana zostaje możliwość reprezentowania dziecka przez tego rodzica w sprawach majątkowych a sprawa o uchylenie skonkretyzowanego obowiązku alimentacyjnego ma taki charakter (uchwała pełnego składu Izby Cywilnej z dnia 18 marca 1968 r., III CZP 70/66, OSNCP 1968 r., nr 5, poz. 77, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 1999 r., III CZ 148/99, nie publ.). W doktrynie wyrażany jest też pogląd, że jeżeli w rozstrzygnięciu o władzy rodzicielskiej jej ograniczenie polega na pozostawieniu obowiązków i uprawnień nie polegających na reprezentowaniu dziecka, może to prowadzić do pozbawienia rodzica przedstawicielstwa ustawowego. Przy uznaniu trafności tego stanowiska należało by przyjąć, że matka dzieci nie może reprezentować dzieci w sprawie z powództwa ojca o ustalenie, że obowiązek alimentacyjny ustał a dzieci powinny być reprezentowane przez kuratora.

Za tym stanowiskiem przemawia także wykładnia art. 98 § 2 pkt 2 w zw. z 98 § 3 k.r.o. w zakresie tego, czy w kategorii postępowań dotyczących „należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania” mieszczą się tylko sprawy, w wyniku których dziecko może otrzymać alimenty, czy także sprawy zmierzające do ustalenia, że obowiązek alimentacyjny ustał. Szersza wykładnia zakłada wyłączenie zakazu reprezentowania dziecka w takich

sprawach, natomiast przyjęcie wąskiej wykładni prowadzi do reprezentowania dziecka przez kuratora.

W ocenie Sądu Najwyższego pojęcie to należy wyklądać z uwzględnieniem naczelnej zasady ochrony praw dziecka przy dokonaniu oceny z obiektywnego punktu widzenia czy w konkretnej sytuacji, w której w tej samej sprawie występują jako strony lub uczestnicy postępowania rodzice i dzieci, rodzice mogą reprezentować dziecko, czy też ze względu na możliwość kolizji ich interesów, taka reprezentacja jest wyłączona (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2008 r. III CZP 1/08, OSNC 2009 r., nr 4, poz. 52). Przyjmuje się, że hipotetyczna a nie rzeczywista sprzeczność interesów między małoletnim a reprezentującym go rodzicem uzasadnia niedopuszczalność reprezentacji dziecka przez tego z rodziców (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2014 r., IV CZ 32/14, nie publ.). Zmiana okoliczności faktycznych w postaci powierzenia opieki nad dziećmi rodzicowi zobowiązanemu dotychczas do uiszczania alimentów powoduje konieczność oceny zachowania drugiego z rodziców w zakresie sprzeczności interesów z dobrem dzieci. Trzeba mieć na uwadze, że rodzic dotychczas obciążony przejął koszty utrzymania dzieci, natomiast do uiszczania na rzecz dzieci środków utrzymania został zobowiązany drugi rodzic. Może zatem budzić uzasadnione wątpliwości, czy reprezentując dzieci w sprawie o ustalenie nieistnienia obowiązku alimentacyjnego rodzica utrzymującego bezpośrednio dzieci, drugi rodzic będzie realizować interesy dzieci, czy swoje.

Za wyłączeniem możliwości reprezentowania dziecka przez rodzica dotychczas uprawnionego do otrzymywania alimentów w sprawie z powództwa drugiego z rodziców przemawia również przejęcie wykonywania pieczy od pierwszego rodzica. Rodzicowi temu zostało ograniczone przez sąd wykonywanie władzy rodzicielskiej, dzieci mieszkają z drugim rodzicem, który sprawuje nad nimi pieczę i bezpośrednio łoży na ich utrzymanie a od pierwszego z rodziców zostały zasądzone alimenty. Matka dzieci przez czas dotyczący zmiany osoby wykonującej pieczę i utrzymywania dzieci przez ojca pobierała alimenty z mocy tytułu wykonawczego i nie łożyła z otrzymywanych alimentów na potrzeby dzieci a wykorzystywała je niezgodnie z ich ustawowym przeznaczeniem, a zatem realizowała swój własny interes, co sugeruje, że zachodzi, lub może zachodzić

sprzeczność interesów pomiędzy nią a dziećmi, które miałyby reprezentować w sprawie z powództwa drugiego z rodziców. W takiej sytuacji faktycznej dzieci powinien reprezentować kurator.

Co do zasady, jeżeli małoletnie dzieci nie mogą być reprezentowane przez żadnego z rodziców, powinno być ustanowionych tylu kuratorów przewidzianych w art. 99 k.r.o., ile dzieci ma być reprezentowanych. Przyjąć jednak trzeba, że można ustanowić jednego kuratora dla kilku dzieci, jeżeli ich interesy nie są sprzeczne, (art. 99 § 3 w zw. z 151 k.r.o.). Małoletni pozwani są reprezentowani przez jednego kuratora ale pomiędzy dziećmi konflikt interesów nie zachodzi.

Z tych względów udzielono odpowiedzi, jak w uchwale (art. 390 § 1 k.p.c.).

jw